

Výklady úvodní.

I. Pojem finančního hospodářství.

Stát a samosprávné svazky v něm (země, okres, obec a pod.) vykonávají své úkony jen skrze osobní výkony osob za ně jednajících (zvolených zástupců lidu, vojska, úřednictva) pomocí rozličných hmotných statků dotčené výkony podmiňujících (budov, zbroje, úředního inventáře). Z povahy jejich tedy vyplývá, že musejí sobě zjednávat osobní služby, ať již bezplatně nebo za náhradu, a že musejí pravidelně sobě opatřovat a vydávat (síl. konsumovat) hmotné statky.

Jako u každého jednotlivce, ukojení potřeb pomocí zevních statků opatřujících, a u podobné psychologické nutnosti dostavuje se i zde vzhledem k nabývání a spotřebování statků

příslušných odvařování prospěchů a obětí. Stát, země, okres, obec v tom směru jsou hospodáři, a majíce tuto, tedy hospodářskou stránku působnosti jejich vůbec na zřeteli, mluvíme o hospodářství státním, zemském, okresním, obecním a t. d. Celý pak obor hospodářství těch tvoří zvláštní skupinu hospodářství, totiž také xv. hospodářství veřejná (*öffentliche Wirthschaften, économies publiques*).

Slovem finanční hospodářství státu, země, okresu neb obce označuje se však nyní z pravidla zase jenom jedna stránka těchto hospodářství a to stránka, jejímž předmětem jest nabývání hmotných statků - na nynějším stupni především peněz - za účelem odměny osobních služeb veřejných (úřednických, vojenských a t. d.) a za účelem opatření oněch hmotných pomůcek, jejichž bezprostřední používání ve správě veřejné jest nezbytno, má-li ona i kolikým svým dostáti (material válečný, budovy, nářadí úradoven, kancelářské potřeby a t. d.).

Hospodářstvím finančním rozumí se tedy činnost hospodářství veřejných, kterowž ona opatřují si hmotné statky - moderním státu především peníze - ke uhrazení svých nákladů nebo zkrátka (ovšem *cum grano salis*) příjmové hospodářství jejich.
(viz. p. 1020-1021)

Z výměru daného vyplývá:

1. Pojem financ. hospodářství jest tedy širší nežli pojem hospodářství veřejného. Předmětem financ. hospodářství není uskutečnění zásad hospodářských v celém oboru státního resp. komunálního života vůbec, nýbrž toliko ve příčině opatření peněz pro účely jeho potřebných.

2. Střednice kompetenční neobmezuje se hospodářství finanční toliko na to, co spadá ve správní působnost ministerstva financí, neboť v poměrech moderního státu nevztahuje se působnost financ. ministerstva na všechny druhy příjmů. Finančnímu ministru ^{náleží} z pravidla jenom výhradně 1) správa daní přímých i nepřímých (incl. t. zv. finanční monopoly, na př. solní nebo tabákový) – 2) některých kategorií poplatků (zejm. i správa všeobecného daňového i poplatkového kolku) a 3) státní dluh. Za to správa ostatních druhů příjmových bývá záležitostí jiných ministerstev, na př. správa státních domain neb dolů předmětem působnosti ministerstva orby, nebo správa pošty, telegrafu do působnosti ministerstva obchodu a státních drah do působnosti ministerstva komunikací. Věcně (hmotně, materiálně) tvoří správa všech oněch pramenů příjmových správu finanční.

Ani v hospodářství zemském není finanční hospodářství zpravidla jediným orgánem opatrováno.

3. Tím, že se pojem hospodářství finanční obmezuje toliko na ony činnosti, jimiž se opatřují hmotné statky, kterých k uhrazení nákladů hospodářství veřejných jest potřeba, tedy na hospodářství příjmové, nepraví se, že by se záležitosti výdajů vůbec netýkaly hospodářství finančního, nýbrž ohraničuje se pouze z příčin vědecké techniky pojem finanční hospodářství proti výměrům, které prohlašují za předmět finanční hosp. ne toliko opatřování, nýbrž i vůbec upotřebování příjmův. (Tak starší německé spisy převahou; jinak na př. Schäffle, Leroy-Beaulieu a četní jiní novější).

Upotřebení státních příjmů vystupuje totiž na jevo ve spůsobu, jakým veřejné služby a ústavy jsou upraveny a v chodu udržovány. Úvaby pak o tom, kterak upravit zřízení a chod jednotlivých oborů služeb a ústavů veřejných, aby mezi účinností jejich a nákladem byl poměr i dle hospodářského měřítka příznivý, jsou patrně věcnou svou povahou něco zcela různého od úvah o tom, jaký spůsob uhrazení nákladů s tím spojených jest přiměřený, na př. měli se náklad určitých škol uhraditi školným či vůhradně z daní at.d., do jaké míry lze důchody poplatnictva pro tyto účely ještě daními stříti a pod.

Majíce toto na zřeteli, můžeme formulovati základní zásadu, pokud záležitosti výdajů spadají v obor finanční hospodářství, takto:

a Úkolem finančního hosp. jest opatřiti dostatečně

uhrazení pro všechny obory nákladů veřejných. Proto jest potřebí, aby správa finanční tyto náklady znala v celku i v podrobnostech.

b Protože na celkové summě výdajů závisí výše potřebných příjmů a svlastě těch příjmů, které plynou z důchodů rozličných hospodářství soukromých, jest specifickou záležitostí finančního hosp. péče to, aby nebyla překročena ona hranice výdajů veřejných, při které by ještě ohroženo nebylo náležité ukojení soukromých potřeb jednotlivých hospodářství.

c Není pouze úkolem hosp. finančního opatření k uhrazení výdajů v mezích ad b naznačených dostatečné příjmy, nýbrž též:

a) opatření pro jednotlivé druhy výdajů způsobů příjmů jejich povaze přiměřené; způsobů tyto hlavně budou: poplatek, daň neb půjčka; kterého z nich se užívá, závisí v první řadě na povaze úkolu, který jest příčinou dotčeného výdaje (Shovn. o shodě druhové či kvalitní).

β) zabezpečiti vše, aby byly po ruce vždy v pravý čas.

γ) opatření je jak nejhospodárněji, t. j. nákladem poměrně nejmenším. Proto záležitosti výdajů na správu finanční samu náleží v obor finančního hosp. docela; ostatní otázky výdajů, sil. povíti příjmů, jenom v mezích výše již udaných.

II. Theoretické konstrukce hospodářství veřejného.

(Sr. Sax: Grundlegung der theoret. Staatswirtschaft).

Tak ještě později bude blíže ukázáno, vyvinula se nauka o hospodářství finančním v souvislosti s převážně praktickou naukou merkantilistickou jako ryze praktická nauka a podřídila tento ráz, i když na nových základech již se přestavovala v 18. století theorie hospodářská (srov. výklady metodologické ve všeob. nauce národohospodářské). Theorie tato ale vyvinula se v době všeovládajícího individualistického názoru společenského, dle něhož veliké útvary společenské, tedy i stát, podle přirozenosti své postávají jen z individualních potřeb a pudů a jen pro individualní dobra existují, mají tedy výhradně v individualních potřebách a prospěších svůj rozumový důvod. S tím ve spojení byl názor o hospodářské neproduktivnosti státních výkonů. Časem aca ustoupiti musil názor, jako by společenské organizace a tedy i stát byl jen prostředkem k uskutečnění individualních potřeb, vedle individualismu poznány i jiné organizační principy, jejichž vtělením jsou veřejnohospodářské útvary.

Tyto názorové proměny neexistaly bez většího vlivu na konstrukce theoretické o hospodářství veřejném. Ať totiž k

tomuto dlouho obrácen nebyl hlubší theoretický zájem, přece nebylo možno se obejít v řádném stadiu, jež věda národohospodářská prodělala, bez jistých theoretických pojetí, která byla podkladem maxim finanční vědy. Tmůžeme tedy, neli veskorz o skuteč-
ných veřejnohospodářských theoriích, aspoň o různých pokusech theoretického uřádkování finanční vědy mluvit. Hlavní z nich pak jsou následující:

1. Theorie merkantilistická (u Saxa: kameralistická neboli domácíhospodářská). Její podstata spočívá v tom, že se celé hospodářství státní umárazňuje jako velká domácnost, jejíž hlava, panovník, pečuje jako otec rodiny o všechny její příslušníky, řídí jejich počínání, aby se jim dobře vedlo a disponuje také v té pří-
čině jejich majetkem. To, co dnes nazýváme správou veřejnou (incl. národohosp. politiky) a finančním hospodářstvím, jsou jen dvě stránky řečené působnosti. T byla tudíž na ten poměr důsledně vřahována pravidla soukromého hospodaření. Vydání mají se řídit dle příjmů, dluhů jest se vystřihati a pod. Daň jest oprávněna pouze jako přechodná mimořádná výpomoc a.t.d. Nad jistá nejprostší pravidla účelnosti nauka ta povzněsti se nemohla.

2. Theorie směnná souvisela s t. zv. přirozenoprávní kon-
strukcí státu, která vřahovala v nauce o smlouvě společenské.

Na tom podkladě vysvětluje se pouze ukládání daní (nikoliv celý hospodářský proces finanční) a to v ten způsob, že daň jest cenou za výhody, které má jednatel od státu. Tento názor, již u Grotia a Montesquieua vyvinutý („empta pacis pretium“), přišel vhod individualistické nauce národohospodářské, již bez toho byla v podstatě naukou o směně; ona pokládala tudíž také činnost, jen jako právní ochranu individuí pojímanou, za soukromohospodářský poměr směnný. Tak částečně u samotného Ad. Smitha, nejrozhodněji u N. Seniora.

Pouze variantou té nauky jest t. zv. asekurační theorie (Schlözer, Thiers), dle které daň jest obdobna pojišťovatelské prémie, kterou si vykupují za bezpečení před škodou majetkovou.

3. Theorie konzumpce. Ažto dle prve řečené theorie učení o veřejném hospodářství, vlastně na daňovou nauku obmezené, našlo své místo v té části soukromohospodářské theorie, jež jedná o směně (oběhu) statků, nalezlo u jiných sice rovněž své místo v soukromohospodářské nauce, ale v jiné části soustavy její, totiž v části o spotřebě jednajících. Dokud se v theorii přiváděla produktivnost pouze hmotným pracím (rovn. všeob. nauk národohosp. a státní výkony tedy se řadily mezi (hospodářsky) neproduktivní, leželo dosti na snadě vřady jednotlivců na veřejnou správu zařaditi prostě mezi spotřební akty v ten způsob, že bylo

lišeno mezi soukromohospodářskou a veřejnohospodářskou spotřebou. (Toto stanovisko zase zčásti u A. Smitha). Když porovnáme produktivnost i t. zv. výkonům osobním přiznána (J. B. Say), nebyla proto teorie konsumpční opuštěna, neboť základy celé teorie nepřestaly býti individualistickými - protistátními; nýbrž prostě i této konsumpci přiznáno, že může po případě míti ráz produktivný, tím že pomocí státních výdajů povstávají statky, kteréž i s hlediště hospod. pro jednotlivce jsou produktivné. Očividně však celá teorie konsumpční dovedla i takto jen podati theoretický výklad státních výdajů, neposkytovala však vysvětlující podklady hospodářství příjmovému, to jest finančnímu.

4. Různé teorie produktivní.

Od posledních vědních nauk byl pak přirozený přechod k teoriím, jež v působnosti státu spatřují proces výroby. Všecky tyto nauky předpokládají, že se i t. zv. nehmotným statkům přisuzuje vlastnost statků hospodářských, především tedy osobním výkonům, po případě (jakož se vskutku stalo) i rozličným "poměrům" a veřejným zařízením (nov. nauka o statech). Přechod od konsumpčních teorií k produktivnostním tvoří Listova nauka, která proti staré konsumpční popírala, že by spotřeba statků státem vůbec byla spotřebou neproduktivní, nýbrž zásadně trvala na tom, že i když nejsou výkony státní vždy přímo produktivné, jsou tím aspoň nepřímo a to v tom smyslu, že způsobují a stupňují pro

duktivnost soukromníkům, totiž že pěstují „produktivné síly.“ Všechen náklad na vyučování, ochranu právní, obranu národní a t. d. jeť rušením hodnot ve prospěch vzniku a rozvoje produktivných sil.

Další vyjštěvání toho názoru bylo však významné. Vytčen totiž a to nejprve H. Dietzelem (odlišným od mladšího H. Dietzela) process veřejnohospodářský jako zvláštní výrobní process sui generis, kterým se vyrábějí statky (bezpečnost, právní ochrana, vyučování a t. d.), ke kterým výroba se soukromá hospodářství nehodí. Process výroby této obstarává pospolitě hospodářství všech samostatných hospodářských osobností skrze své reprezentanty (orgány státní). Pospolitost tato společenská poskytuje výrobní prostředky a měrou té své oběti účasten jeť každý na užívání (konsumpci) produktů (státních výkonů). Stát jako zvláštní nástroj společenský jeť tu považován za nejdůležitější kapitál; vůbec pak obdoba s hospodářstvím (recte podnikem) soukromým, pokud se týče obětování oběžného a stálého kapitálu, namnoze až do krajnosti vedena. Na př. výdaje na běžné výkony = obětování oběžného kapitálu, výdaje mimořádné = investici stálého. L. Stein vedl tu myšlenku ještě dále a vnesl do ní pojem reproduktivnosti, tak totiž, že při také správně státní hospodářství musí nejen náklad na ně obětovaný v hodnotě svých výkonů reprodukovati, nýbrž i nad to docíliti jistého positioného přírůstu hodnot (státohospodářská kapitalisace jeví se v rozmnožení a zdokonalení plodných institucí vůbec, ovšem tedy i nehmotných).

V podobě jiné, totiž zbavena nadbytku analogií soukromohospodářských, vystupuje pak produktivní theorie u Ad. Wagnera.

Stát i samosprávné svazky v něm jsou dle něho producenti sui generis; poskytují (vyrábějí) příslušníkům svým buď jisté hmotné statky sloužící jejich pospolitým potřebám (silnice, železnice a t. d.) převahou však záleží působnost jejich (resp. orgánů na ně jednajících) v určitých výkonech osobních neboli službách (výkony soudů, úřadů veřejných, vojáků a pod.). Jako vyrabitelé dotčených hmotných statků, zvláště pak jako poskytovatelé výkonů řečených, mají postavení více méně vylučné, monopolistické, konkurenci jiných vylučující. Z toho vyplývá, že výkony jejich nejsou prodávány po způsobu soukromohospodářském, svobodná smlouva a soutěž, tyto regulatorové ceny v oboru soukromohospodářském a vůbec měřítka soukromohospodářská zde místa nemají, ježto se převahou ani nějak číselně vyjádřiti nedá míra prospěchu, jakou každý jednotlivec má z oněch výkonů (např. z výkonů armády, soudů, politické správy a t. d.). Z toho pak vyplývá:

a že vůbec jest nemožno měřiti výsledky hospodářství veřejných způsobem, který jest obvyklý v oboru soukromohospodářském — totiž dle dosaženého čistého výtěžku hmotného, neboť toho zde není.

b že nutno jest uhraditi náklady hospodářství veřej =

ných způsobem vlastním, z jejich povahy vyplývajícím, t. j. z příspěvků příslušníků. Tyto příspěvky ke uhrazení nákladu veřejných institucí vyměřují se jednotlivcům příslušným autoritativně (zákonem, usměněním samosprávných těles) a to, protože pravidla soukromohospodářská jsou povahou věci nepřijatelná, buď dle zásady: dávka za dávkou v podobě veřejnohospodářské (princip poplatkový) nebo dle zásady komerného účastenství (princip daňový).

5. Čině theorie vyznačují se tím, že se vlastně všeho hospodářského vysvětlení záikají. Tak učení, že stát jest nositel ethického poslání, který osobami a majetkem jednotlivců vládnou dle hledisek mravních a rozumových, jimž hospodářská hlediska musejí se podříditi. (Tak ještě A. Held.) Naproti tomu spatřovali vůdci mužové vědeckého socialismu (Marx, Engels) ve státu pouze organizaci nadvlády třídní, totiž organizaci, pomocí které určitá třída ostatní udržuje v podruží, čímž samým spolu možnost hospodářského vysvětlení vyloučena.

6. Vlastní, velice pozoruhodný pokus nového theoretického základění veřejných hospodářství podal Sax, jenž vzdává se docela fikce Wagnerovy theorie produkční, která ve státu tvoří vlastní hospodářskou osobnost, nýbrž na podkladě své

klasifikace tvoroploдных principů společenských (nov. o nich přednášky v všeob. nauce národohospod.) pokouší se vystihnouti, které všeobecné hospodářské kategorie (potřeba, statek, práce, hodnota, kapitál, náklady atd.) se specificky utvářejí v procesu kolektivistickém (v jeho smyslu) pod vlivem různých úkolů kolektivistických svazků. Učení toto, z hlubokého promyšlení vzešlé, a nové dráhy ukazující, nedoznalo dosud v literatuře zaslouženého povšimnutí.

III. Charakteristické znaky hospodářství finančního.

1. — Jakožto zvláštní stránka hospodářství veřejného náležejí tedy hospodářství finanční ke skupině hospodářství kolektivních; mají jisté zvláštnosti, totiž specifické způsoby uhranování nákladu (pokud nedá se křížiti z výteřku vlastních soukromých podniků státních, zemských atd.). Děje se to přispěvků účastníků, které ve veřejných hospodářstvích vystupují v typické podobě poplatkův a daní. (Ikon výklad o druzích hospodářství v „Nár. hospod.“).

Čest přirozeno, že normální míra výdajů v každém hospodářství soukromém řídití se musí normální měrou

příjmu toho hospodářství, kdežto v hospodářství veřejném, jak se na moderních stupních jeví, dlužno stanovit dříve potřebu (t. j. výdaje, jež se mají neb musí státi) a pak pro ně zabezpečiti uhrazení, t. j. příjmy. To je smysl pravidla často pronášeného, že v hospodářství veřejném řídí se příjmy dle výdajů. Touto maximou, dobře li se jí rozumí, nemá se nikterak ani záslada hospodárnosti popíratí nebo porušení, tím méně ovšem zatlácti nebo podceniti slušný zřetel na poplatní sílu národa.

Těma dvěma různými formulami vyjadřuje se prostě různá formální nezbytnost pořádku, kteráž vůbec teprv významnou se rozvojem peněžního hospodářství.

2. — Hospodářství finanční mají se soukromými hospodářstvími nejen stejné základní zjevy (pojmy: potřeba, statek, hodnota atd. jsou zajisté oběma skupinám společny), ale i podstaty stránky podobné, pokud náležívají státu, xemi, obci jistě podniky výdělkové, jako jsou statky rolní a lesní, doly, továrny, transportní podniky.

Minění, v literatuře rvláště od času Smithových velmi rozšířené, jako by podnikatelskými výsledky soukromohospodářské podniky soukromníků veskrz a vůbec předcily nad soukromohospodářské podniky hospodářů veřejných, není správné; neboť velké podniky jednotlivců (na př. velkostatky

a p.) nebo výdělkových společností (akciových) spravují se podobně jako soukromohospodářské podniky státu, totiž pomocí více méně četných majatých řídicích a dohlížejících sil.

3. - Rozuměli se slovem „hospodářství národní“ veškerost hospodářství v národě státním svazkem sloučením, tedy náležejí k hospodářství národnímu i všechna veřejná hospodářství, tudíž i všechna finanční jakožto částky i články jeho.

Jsouť veřejná hospodářství nezbytným doplňkem všech soukromých, neboť jsou pro ně pramenem výkonů, kterých způsobem soukromohospodářským buď vůbec zjednatí nelze nebo ne tak výhodně (právní řád a ochrana práva; vyučování, vzdělání). Za to jsou hospodářství veřejná poukázána na soukromá, berouce z jejich výtěžků prostředky k uhrazení nákladů svých.

Prostředkovatelem tohoto procesu jsou právě hospodářství finanční. Čím více ona berou z důchodů soukromých pro ukojení potřeb veřejných, tím méně zbývá pro opatření potřeb soukromých. Ale protože obě základní skupiny hospodářství, ze kterých skládá se těleso hospod. národního, slouží určitým, stejně návařným potřebám národa (tj. veřejným a soukromým) a protože obě tyto skupiny v přičině ukojení obojího druhu

potřeb na výtěžek celé hmotné výroby národní jsou odkázány, vyplývá z toho, že vrchní zásadou i pro finanční hospodářství platnou být musí souladné ukojení i potřeb veřejných i potřeb soukromých, aby nezakrývaly jedny na jednostranný prospěch druhých (Schäffle).

4. Finanční hospodářství samo jest jenom článkem t. zv. správy veřejné (öffentliche Verwaltung). Hlavní obory správy veřejné jsou totiž: záležitosti zahraniční, vojenství, justice (soudnictví), t. zv. vnitřní správa a konečně správa finanční jakožto prostředek k umožnění všech čtyř dříve jmenovaných odvětví.

IV. Pojem a úkol vědy finanční.

Jako v oboru národohospodářském vůbec, tak i v oboru veřejného hospodářství zvláště, může si bádání vědecké klásti trojí rozdílný úkol, (Srovn. příslušné výklady o vědě národohospodářské), totiž:

1. Vyšetřuje a líčí konkrétní předměty a jevy z oboru hospodářství veřejného resp. finančního a jejich individuální souvislosti (úkol historický, statistický, popisný):

2. Snaží se objeviti, co v útvarech a v dějinném vývoji

veřejného resp. finančního hospodářství všech aneb určitých skupin států jest typického neboli druhového, dovediti tedy zákony o povaze, tvarech a vývoji hospodářství veřejných (úkol theoretický).

3. Konečně stanoviti může — majíc zřetel k ideji státu a k jeho zřízení i správnímu úkolu a opíraje se o výsledky odvozené z historického i statistického bádání — všeobecná pravidla jednání neboli maximy pro upravení hospodářství veřejných a zvláště zase i finančních, kterážto maximy sloužiti mají za vodítko pro konkrétní politiky v každém jednotlivém státě (úkol praktický).

První z uvedených úkolů řeší dějepis a statistika veřejnohospodářská, zejm. též statistika a dějiny finomění, kamž náležú zvláště spisy věnované vylicení platných finančních soustav. Ony zároveň podávají pak důležitý materiál pro bádání theoretické a praktické.

Na theorii hospodářství veřejných náležú, aby vyvinula nejen typické tvary veřejných hosp., nýbrž i zjevy všem hospod. veřejným společné i typické vztahy (zákony) jejich, konečně pak vztahy hospod. veřejných k soukromým i zákonný vývoj těchto vztahů. Nedostatky této části theorie jsou

dosud velmi citelný.

Mnohem dříve a dosti široce vyvinula se účinkováním životní potřeby praktická nauka a to zase zejm. pokud běží o finanční hospodářství státu. Sporné náběhy k teorii veřejno-hospod. se pak buď vkládaly do výkladův teorie soukromohospod. (srov. výše stát II.) anebo do samotných výkladův o finančním hospodářství.

Dle dosavadního stavu věci lze tedy říci ještě:

Finanční vědou vyznačuje se praktická věda o hospodářstvích finančních, t. j. věda o hospodářstvích, jež provozují stát a samosprávná politická tělesa v něm, opatřující si hmotné statky ku provádění úkolů svých. Úkol finanční vědy jako vědy praktické mezíleží arciť v tom, aby objevila nějakou absolutní, t. j. všeobecně nejlepší soustavu finanční. Nemožnost tohoto výsledku vysvitá již z nezbytné souvislosti finančního hospodářství s celým individuálním vývojem a stavem politických a národohosp. poměrů každého státu. Finanční věda tedy může podati toliko pravidla všeobecná (zásady povšechné) a ty zase jen relativně, t. j. pro určité stupně sociálního, hospod. i politického vývoje platná, tedy např. všeobecná pravidla pro finanční hospodářství států nynější vzdělanosti evropské. V každém z těchto států jeť pak úkolem jeho konkrétní

finanční politiky, aby oněm zásadám sjednala ve svém státě tou měrou a takovým způsobem, jak to dopouštějí jeho individuální poměry vzešlé z dosavadního historického vývoje.

Látku potřebnou dodávají vědě finanční kromě specifických monografických badání finančních četné jiné vědecké disciplíny, tak zejm. theorie o státu a právu státním, filosofie právní, velmi podstatně pak theorie národohospodářská a věda správní v celém svém rozsahu.

V. Přehled literárních dějin vědy finanční.

O záležitostech finančních počíná se jednati odborně teprve na počátku novověku a to nejdříve v mezích výkladů nauky státní, záhy pak též samostatně. Podnět k tomu daly převraty v hospodářských a politických poměrech, zejm. přechod k hospodářství peněžnímu s rostoucím významem majetku movitého, pak dovošující se vítězství absolutismu a s ním spojená potřeba větších příjmů zvláště na příčinou vojenství a rostoucího úřednického aparátu.

První místo v rozvoji státních věd této doby zaujímá

Francie, ve které vůbec XVI. věk byl dobou znamenitého rozvoje literatury. Nejznamenitější státovědecký spis francouzského původu

bylo koncem XVI. stol. dílo Teana Bodina, *De re publica* (1. vyd. r. 1576 neb 1577; 1. vyd. lat. r. 1584). Tam se uvádí jakýsi systém státních příjmů, mezi kterými důchody z domain za nejčestnější a nejpravější se pokládají. Daně osobní (tj. přímé) připouštějí se toliko jako mimořádný prostředek pro nezbytnou potřebu. — Příbuzný jsou nauky Gregoria Tolossanského (*De re publica* r. 1597.) a Vlacha Botera (*Ragione del stato* r. 1589).

Předmětem samostatných spisů stalo se finančnictví v XVII. věku hlavně u Němců, zejm. spisy Klocka (*De aerario* r. 1661, *De contributione* r. 1664), Seckendorfa (*Der deutsche Fürstenstaat* r. 1656) též Schrödera (*Fürstliche Schatz- und Rentenkammer*). V těchto spisech při bohaté snišce podrobnosti velmi nevědecky podávají se s velikou rozvlácností a kasuistikou pravidla o správě státního jmění a důchodů, kdežto daň přímá v důslednosti merkantilistického názoru platí za mimořádný prostředek.

Na rozhraní XVII. a XVIII. věku padá v Německu a brzy nato i v Anglii t. zv. spor o akcizy (*Akzisenstreit*), tj. spor, slušící přednost dání tzv. nepřímým nebo přímým daním, kterýžto spor pak i na základech zdokonalení nauky dále se vedl.

Německá literatura až hluboko do 18. stol. držela se v duchu svých starších finančních spisovatelů, vyvíjejíc se v tzv. vědu kameralní (*Kameralwissenschaft*), kteráž obsahovala vůbec

všechno praktické učení v příčině státního hospodářství, tak že kromě výkladů o rozličných předmětech národohospodářské politiky a finančnictví zahrnuje i rozličné technické výklady: rolnické, lesnické a j. a jest tedy vlastně encyklopaedií všeho, co vědění sluší nastávajícímu úředníku pro státní hospodářství opírající se ještě velikou měrou o domácímiální příjmy.

Ve státech evropského nápadu, hospodářsky a politicky vyvinutějších, avláště pak v Anglii a Francii, počíná mezi tím již od XVII. stol. literatura vnikati mnohem hlouběji v jednotlivé otázky hospodářství finančního, v duchu moderním již vedeného, tedy především v otázky o daních a stát. dluhích (Hobbes, Petty, Locke). A těžiště literatury finanční zůstává tam od té doby až nepochybně ve výkladech o daních. Ve Francii zejm. na počátku XVIII. věku Vauban a Boisquillebert rozarují se o stejnoměrné rozdělení a náležitou správu daní.

Vlastní vědecká perioda finanční vědy nastává však přece teprve od druhé polovice 18. věku a to ve Francii učením tzv. fysiokratů. Přivádí se tu ponejprv nauka o daních v organickou souvislost s teorií národohospodářskou, s fysiokratickým učením o čistém důchodu souvisí jejíž nauka, že má býti ve státě jen daň jediná, daň pozemková, tj. daň uložená na čistý výnos pozemkový (ve smyslu fysiokratickém). Důsledně tedy

obraceli se i proti daním nepřímým (Buesnay).

Dokonalému pojmání státohospodářských otázek byla na západu ještě u fyziokratů, jakož i u všech individualistických nástupců jejich (ve Francii, Anglii a Německu), jednostranná nauka o státu a jeho úkolech, kterou vyvinula nauka předrevoluční (Rousseau, Montesquieu) a kterou ještě Kant zastává. Jest to nauka, jež zásadně obmezuje stát na pouhou ochranu práva. Jednostrannost této nauky byla tak mocna, že se výkoním státním všechna produktivnost odpirala a nebylo tedy ani možno postihnouti hospodářskou stránku života státního (veřejného hospodářství) a tudíž zejména též nebylo řádného vědeckého pojítka mezi státními výdaji a stát. příjmy, hlavně daněmi. (Srov. výše v theoriích veřejného hospodářství).

U fyziokratů vynikl nejvíce Adam Smith, který ve svém slavném díle (z r. 1776.) podává již jisté základní rysy veřejného hospodářství (srov. níže), probírá a posuzuje jednotlivé druhy daní, v době jeho v Anglii i jinde obvyklých, na základě výtčivých regulí o daních. Největší význam jeho pro vědu finanční spočívá arci v nových základech, které dal theorii národohospodářské a zejm. nauce o důchodu. Texty však ve příčině úkolů státních i on ještě jest naujat, a ještě více stoupenčí jeho, totiž jednostrannosti názorů jako fyziokratů, a ještě on a

ještě rozhodněji stoupenci jeho, tkví na názorech ryze soukromohospodářských, tedy vůbec nedospívá ke skutečnému theoretickému veřejnému hospodářství. Výkony státní pokládají se za hospodářsky neproduktivní, což činí konstrukci theoretickou hledíc ke hospodářství veřejným nesnadnou. Odtud se také pochopuje, že se o veřejném hospodářství se stránky theoretické jedná jen v rámci tehdejší výlučně soukromohospodářské theorie a to buď jako o zjevu směnovém nebo jako o zjevu spotřebním.

Dogmatický vývoj vědy finanční ve věku XIX. nese všude podstatné stopy nových národohospodářských nauk i nauk o státu. Především ustoupil starší pojem státu pouze právního („nackter Rechtsstaat“), v obmezeném smyslu nauky předrevoluční, modernímu názoru státu kulturního a právního — (Kultur- und Rechtsstaat), v němž zásadní oprávněnost náležají četné síkoly kulturní a blahobytové, jež nová doba státu přisuzuje. Stát jeví se tu jako nezbytný činitel hospodářství národního a nevyhnutelný doplněk všech ostatních hospodářství, následkem čehož mění se i základní theoretická konstrukce, považují se totiž stát za producenta četných statků, většinou nehmotných, celý státohospodářský process pojímá se jako zpracování hmotných statků nabytých od soukromých hospodářství v nehmotné výkony státu (Wagner).

Všechny podstatné změny ve vývoji národohospodářské theorie i praktické vědy národohosp. obřázejí se ve vývoji vědy finanční. Tak zejm. a hlavně učení o důchodech podstatně působilo na učení o daních (novm. níže všeobecné zásady o daních). Naučivši se přihlížeti bedlivěji k technické, politické i hospodářské povaze jednotlivých druhů výkonů státních, dospěla finanční věda k přesnějšímu ohraničení pojmu poplatků a daní a vůbec k prohloubenější nauce o tom, jakým druhem příjmu ten který druh výdajů uhraditi možno (Dietzel, Stein, Adolf Wagner, Schäffle).

Pro vývoj doby novější jsou pak zvláště tyto věci význačny:

1. — Obrací se zářitel badatelů k důkladnějšímu zpracování theorie veřejnohospodářské, což s jistým úspěchem děje se zejména v Rakousku se strany té školy národohosp., jež vystoupila proti jednostrannostem směru ryze historického. (Zř. zejm. Sax: „Grundlegung der theoret. Staatswirtschaft“).

2. — Rozšiřuje se předmět finanční vědy, obmezený dříve pouze na finance státu, nyní na finance samosprávných těles; konečně

3. — rozvíjející se otázkou sociální vnáší se i do vědy finanční tzv. stanoviště sociálněpolitické. V krajnějších 4.

Prof. Dr. Braß: Finanční věda 5.

směrech stanoviti tohoto dospívá se k požadavku, aby stát zvláštní úpravou své politiky finanční a především rozdělením břemene daňového působil k odstranění nerovnosti objevujících se v nynějším rozdělení důchodovém (Schul, Wagner).

To do stianky formální dosud u Angličanů, a části též u Francouzů nejedná se o finanční vědu soustavně a samostatně, nýbrž hlavně v monografiích anebo jen povšechně (bez technických podrobností) v několika kapitolách připojených ke spisům o theorii národohospod. (Ricardo, T. B. Say, J. S. Mill, Courwés).

Teprve v nejnovější době objevují se též v literatuře francouzské obšírné samostatné spisy soustavné o vědě finanční (nejlepší Leroy-Beaulieu).

V písemnictví německém jako již dříve tak i v XVIII. stol. objevují se samostatné spisy o vědě finanční (Justi r. 1756). Rakušan Sonnenfels za Marie Teresie, jenž stál na přechodu mezi literaturou starší německou a novější, osvězenou již duchem západoevropským, učil politickému hospodářství v trojdílné systematické („Grundsätze der Polizei“, Handlungs- u. Finanzwissenschaft).

To systematických 2. pol. XVIII. stol., kteří — jako právě Sonnenfels — prostředkují přechod od kameřalistů k moderní vědě, i němečtí spisovatelé XIX. stol. pojednávají o vědě finanční

buď jako o zvláštním dílu soustavy politické ekonomie (Jacob, Raw, nověji Wagner, Roscher) anebo ve zvláštních samostatných spisech (Stein, z dřívější doby Fulda, Malchus, Umpfenbach a j.)

Spisy o finanční vědě: český (neukončený): Křížl;
 ruskí: Berobrarov, Gorlov; polské: Szarbek (malý nástin),
 nověji Bilinski; — vlášské hojně, zejm. De Luca, Marescotti,
 Morpurgo, Cossa (malý a velmi dobrý spisek); v Uhrách:
 Mariska, Mattekovič a j.

